

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.3(2).2022.09
UDC 37.048.4:314.6

PECULIARITIES OF HIGH SCHOOL STUDENTS' READINESS TO PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION

Nataliia Ortikova

Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology,
Associate Professor of the Department
of Practical Psychology,
National Pedagogical Dragomanov University,
Pyrohova str., 9, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5138-2342>
e-mail: natortik@gmail.com

Abstract. *It was found out that the readiness for professional self-determination is a multi-structural personal formation of high school students, which allows to implement the professional choice forming strategy on the base of realization and adaptation of one's interests, talents, abilities, individual characteristics with the requirements of the profession, and which is expressed in value-motivational, cognitive, practical-active, reflective readiness of high school students. Readiness is assessed by levels and indicators.*

It was defined that main parameters allowing to assess the level of a high school student's readiness for professional self-determination include: the existence of desire and aspirations for professional self-determination and selection of a profession which includes value orientations, individually expressed goals, motives and which becomes determining in the demonstration of activity, accomplishment of appropriate steps for obtaining a future profession; manifestation of independence, initiative, responsibility for decisions made, displaying positive emotions in a choice situation; awareness, understanding of the world of professions, readiness and desire to receive, search and process information, mastery of relevant knowledge, abilities and skills for mastering one or another chosen profession; developed ability to plan one's professional life, predict future professional activity; self-assessment, knowledge of one's inclinations, abilities, individual qualities, mastery of self-diagnosis and self-development methods.

It was found that when choosing a profession, high school students give preference to the motive of material well-being and the motive of the profession prestige. It was revealed that the majority of high school students have an average level of professional self-awareness, and also that the profession does not occupy a significant part of their lives, its value is not realized. It was determined that the majority of high school students first of all lack awareness of their own professional opportunities; a low level of knowledge about the future profession prevails; also, there is a lack of a life plan and professional intention. An average level of decision-making and independence in matters of professional readiness, planning one's future professional life was revealed.

Keywords: *choice of profession, motivational orientation, life plan, awareness, professional intention, autonomy, self-realization, self-control.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.3(2).2022.09
УДК 37.048.4:314.6

ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Ортікова Н. В.

доктор філософії (PhD) у галузі психології,
доцент кафедри практичної психології,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5138-2342>
e-mail: natortik@gmail.com

Анотація. З'ясовано, що готовність до професійного самовизначення є багатоструктурним особистісним утворенням старшокласників, що дозволяє здійснювати стратегію формування професійного вибору на основі усвідомлення і погодження своїх інтересів, здібностей, можливостей, індивідуальних особливостей з вимогами професії і що виражається в ціннісно-мотиваційній, когнітивній, діяльно-практичній, рефлексивній готовності старшокласників. Готовність оцінюється за рівнями і показниками.

Визначено, що серед основних параметрів, за якими можна оцінити рівень готовності старшокласника до професійного самовизначення, є: наявність бажання й прагнень щодо професійного самовизначення та здійснення вибору професії, що вміщує ціннісні орієнтації, індивідуально виражені цілі, мотиви і стає визначальним у прояві активності, здійснення відповідних кроків для отримання майбутньої професії; прояв самостійності, ініціативності, відповідальності за прийняті рішення, прояв позитивних емоцій в ситуації вибору; інформованість, обізнаність про світ професій, готовність та прагнення отримувати, шукати і переробляти інформацію, оволодіння відповідними знаннями, вміннями і навичками для освоєння тієї чи іншої обраної професії; сформованість уміння планувати своє професійне життя, прогнозувати майбутню професійну діяльність; самооцінювання, знання своїх нахилів, здібностей, індивідуальних якостей, володіння способами самодіагностики і саморозвитку.

З'ясовано, що при виборі професії старшокласники надають перевагу мотиву матеріального благополуччя та мотиву престижності професії. Виявлено, що більшість старшокласників має середній рівень сформованості професійного самоусвідомлення, а також, що професія не займає значну частину їхнього життя, її цінність не усвідомлюється. Визначено, що у більшості старшокласників в першу чергу відсутня обізнаність про власні професійні можливості, превалює низький рівень знань про майбутню професію, а також відсутній життєвий план та професійний намір. Виявлено середній рівень у прийнятті рішень і прояву самостійності у питаннях професійної готовності, планування власного майбутнього професійного життя.

Ключові слова: вибір професії, мотиваційна спрямованість, життєвий план, інформованість, професійний намір, автономність, самоусвідомлення, самоконтроль.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Проблема формування готовності до професійного самовизначення у молоді все більше актуалізується, оскільки сучасні соціально-економічні та політичні події в Україні, викликані військовою агресією Росії, значно знизили можливості проведення відповідної роботи зі шкільною молоддю, переорієнтувавши її, в першу чергу, на забезпечення потреби в особистій фізичній безпеці, зниженні рівня тривожності, подолання страху та інших негативних психологічних станів.

В той же час саме готовність до професійного самовизначення, як поліструктурне особистісне утворення, що передбачає формування у старшокласників відповідних психологічних утворень і механізмів, забезпечує їм в подальшому свідоме, активне і творче життя.

Єдиного підходу до визначення поняття готовності до професійного самовизначення не існує. Поняття «готовність», по перше, тлумачиться як стійка характеристика особистості, що постійно діє і охоплює позитивне ставлення до діяльності, а також відповідні професійні риси характеру, темперамент, здібності, мотивацію, знання, вміння, навички, що сприяють виконанню конкретної діяльності, по-друге, визначається як сукупність чинників, що відображають різні сторони стану людини: фізичну, нейродинамічну, психологічну. У разі виконання конкретної дії відповідною може стати одна або кілька цих сторін. В той же час, готовність до професійного самовизначення можна певною мірою вважати похідною від готовності до певного виду діяльності. Зокрема, С. Максименко зазначає, що готовність до того чи іншого виду діяльності як цілеспрямоване вираження особистості, містить її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки [4].

С. Максименко, В. Мачуський, О. Пелех, О. Поплавська, О. Романчук, В. Стасюк тлумачать готовність як інтегральну якість; М. Карамушка, Р. Лучечко, В. Рибалка, як синтез певних якостей особистості; В. Семіченко, – як стан, обумовлений стійкими особливостями людини. Тобто, готовність до професійного самовизначення і до успішної професійної кар'єри вищеозначені науковці розглядають як вибірково активність, яка спрямовує, орієнтує особистість на майбутню діяльність. У працях М. Головань, Н. Ковальської, О. Мельника, В. Моляко, С. Тарасової готовність визначено як особистісне утворення, що складається з мотиваційних, психічних і характерологічних особливостей людини.

Щодо структурних компонентів готовності до професійного самовизначення в науковій літературі також не знаходимо єдиної думки.

Так, у структурі готовності до професійного самовизначення та вибору майбутньої професії важливим є мотиваційна сфера особистості. Саме мотивація включає в себе потреби, мотиви, інтереси, ідеали, устремління, установки, норми, цінності тощо. Існує ціла система мотивів, які розподіляються на внутрішні та зовнішні [1].

Прикладом конкретизації підходу до визначення компонентів готовності до професійного самовизначення є структура, в якому присутні такі компоненти: «треба», що включає низку аспектів: усвідомлення соціальної значущості праці, вміння наповнювати особистісним змістом виконувану роботу. Компонент «хочу» – включає інтереси, схильності, потреби, цінності, ідеали, цілі. Компонент «можу», який представлений у вигляді блоків: а) знання, вміння, навички; б) здібності, обдарованість; в) властивості реагування; г) риси характеру і поведінки [6].

На думку О. Моріна, готовність до професійного самовизначення постає єдністю практичного, морального і психофізіологічного компонентів, рівень сформовано-

сті яких визначають за такими критеріями: озброєність необхідними знаннями про світ праці, про професії, про себе, загальними та спеціальними вміннями і навичками; емоційно-оцінне ставлення до надбаних знань, умінь і навичок, усвідомленість вибору професії [5].

Аналіз наукових джерел дозволив виявити основні параметри, за якими маємо визначити готовність старшокласника до професійного самовизначення. По-перше, це наявність бажання й прагнень щодо професійного самовизначення та здійснення вибору професії. В цьому випадку йдеться про такий параметр професійної готовності як «Хочу», що вміщує ціннісні орієнтації, індивідуально виражені цілі, мотиви і стає визначальним у прояві активності, здійснення відповідних кроків для отримання майбутньої професії. По-друге, це прояв самостійності, ініціативності, відповідальності за прийняті рішення, прояв позитивних емоцій в ситуації вибору, емоційного ставлення до різних професій, видів професійної діяльності. По-третє, важливим параметром є інформованість, обізнаність про світ професій, готовність та прагнення отримувати, шукати і переробляти інформацію, оволодіння відповідними знаннями, вміннями і навичками для освоєння тієї чи іншої обраної професії. По-четверте, це сформованість уміння планувати своє професійне життя, прогнозувати майбутню професійну діяльність, моделювати різноманітні ситуації з урахуванням особливостей обраної професії, що стає основою для розробки обґрунтованого професійного плану. По-п'яте, це самооцінювання, знання своїх нахилів, здібностей, індивідуальних якостей, володіння способами самодіагностики і саморозвитку, розуміння необхідності професійного вибору у відповідності зі своїми бажаннями, схильностями й здібностями, уміння співставляти їх з вимогами професії, яка обирається.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягала у виявленні особливостей готовності старшокласників до професійного самовизначення і вибору професії. Відповідно до мети дослідження було поставлено такі завдання: 1. Визначити мотиви вибору професії та особливості професійного самоусвідомлення старшокласників. 2. Дослідити сформованість у старшокласників таких параметрів професійної готовності як: автономія, інформованість, прийняття рішень, планування, емоційне ставлення до ситуації вибору професії.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано такі емпіричні методи дослідження, як опитування за допомогою психодіагностичних методик: опитувальник «Мотиви вибору професії» С. С. Гриншпун, опитувальник «Карта самоконтролю готовності до професійного самовизначення» В. Д. Симоненко [3]; методика «Професійна готовність» Г. П. Чернявської [2]; констатувальний експеримент, математична обробка даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Висвітлені нижче результати емпіричного дослідження ґрунтувалися на положенні, що готовність до професійного самовизначення визначається наявністю яскраво виражених та сформованих компонентів: мотиваційна спрямованість – престижність професії, матеріальне благополуччя, мотиви ділового характеру, творча реалізація в професійній діяльності; компоненти самоусвідомлення – самостійність, автономність, поінформованість, емоційність, уміння планувати своє життя і приймати відповідні рішення; професійне самоусвідомлення і самоконтроль – наявність життєвого плану та професійних намірів, володіння знаннями про майбутню професію, володіння знаннями про власні професійні можливості.

Дослідження проводилося на базі закладу загальної середньої освіти № 256 міста Києва з учнями 11-х класів. У дослідженні взяли участь 45 старшокласників у віці 16 – 17 років. Нижче на рис. 1. представлено співвідношення мотивів вибору професії респондентами.

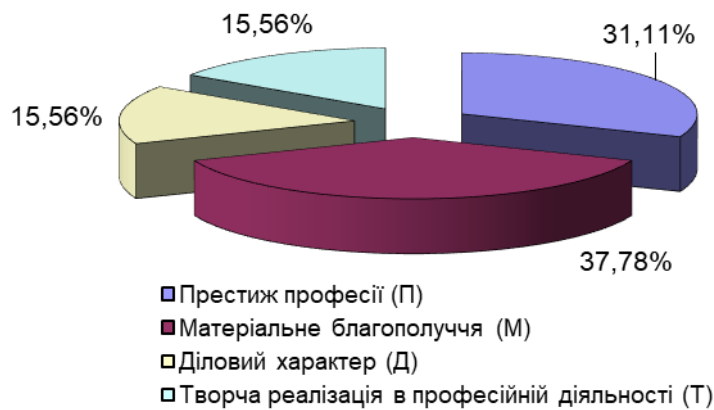

Рис. 1. Співвідношення мотивів вибору професії респондентами (у %)

Як бачимо з рис. 1, серед усіх опитаних найбільша частина респондентів у виборі професії керується мотивом матеріального благополуччя (37,8%). У 31,1% респондентів при виборі професії переважає мотив престижності. Порівну (по 15,6%) виявилось тих, хто в першу чергу керується мотивом ділового характеру та мотивом творчої реалізації у професійній діяльності. Таким чином, виявлено співвідношення мотивів вибору професії старшокласниками: на першому місці – матеріальне благополуччя, на другому – престижність професії, на третьому – діловий характер та творча реалізація у професійній діяльності. Тобто, лише шоста частина серед опитаних старшокласників проявляє певний інтерес до змісту самої професії, до її особливостей, прагне до самовдосконалення, бажання займатися улюбленою справою, а також намагається дізнаватися щось нове, прагнути вирішувати завдання нестандартним способом, проявляти свої здібності й таланти.

Результати за методикою «Карта самоконтролю готовності до професійного самовизначення» В. Д. Симоненко дозволили нам з'ясувати рівень розвитку професійного самоусвідомлення старшокласників завдяки сформованості наступних компонентів: життєвий план та професійний намір, знання про майбутню професію та обізнаність про власні професійні можливості. Ці компоненти дозволяють оцінити загальний рівень готовності до професійного самовизначення за вищезначеними складовими.

Нижче на рисунку 2 представлено показники загального рівня сформованості професійного самоусвідомлення старшокласників.

Як бачимо з рис. 2. основна частина респондентів (53,3%) має середній рівень сформованості професійного самоусвідомлення і у 46,7% старшокласників взагалі не сформоване професійне самоусвідомлення. Респондентів з високим рівнем професійного самоусвідомлення взагалі не виявлено. За авторською методикою, середній рівень є достатнім для учнів восьмих та десятих класів, але для випускників, учнів одинадцятого класу, цей рівень є недостатнім. Таким чином, в цілому маємо констатувати, що старшокласники поки що не можуть оцінити себе як май-

бутнього фахівця через недостатній рівень уявлень та знань про себе, про свої дії, норми, індивідуальні якості, моделі поведінки у розв'язанні завдань відповідно до вимог майбутньої професійної діяльності.

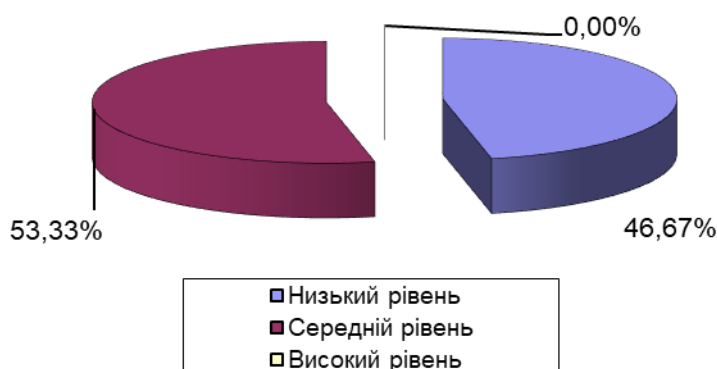

Рис. 2. Показники загального рівня сформованості професійного самоусвідомлення старшокласників (у %).

В той же час, у авторській методиці зазначено, що на основі отриманих даних можна судити про рівень готовності до професійного самовизначення в найзагальнішому сенсі.

Для того, щоб можна було визначити практичні кроки для подальшого розвитку професійної самосвідомості, необхідно проаналізувати окремо результати за кожним компонентом (блоком), які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники рівня сформованості життєвого плану та професійного наміру, знань про майбутню професію та обізнаності про власні професійні можливості (у %)

Структурні компоненти (блоки)	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
життєвий план та професійний намір	60,0%	40,0%	–
знання про майбутню професію	73,3%	26,7%	–
обізнаність про власні професійні можливості	75,6%	24,4%	–

Як бачимо з таблиці 1, «найкращі з гірших» результати – це співвідношення частки респондентів з низьким рівнем (60%) і середнім рівнем (40%) за блоком «життєвий план і професійний намір». В той же час, маємо констатувати низький рівень сформованості життєвого плану та професійного наміру у більшості опитаних. При цьому, жодного респондента з високим рівнем не виявлено. Це свідчить про те, що професія для більшості старшокласників не займає значну частину їхнього життя, її цінність не усвідомлюється, вибір професії не є на даний момент сенсом життя. Лише трохи більше, ніж третина старшокласників починає замислюватися над своїм професійним майбутнім.

Найгірша ситуація виявлена з блоком «обізнаність про власні професійні можливості». Тут найбільша частка респондентів (75,6%) – з низьким рівнем. Це свід-

чить про недостатній рівень самопізнання щодо майбутньої професії. Тобто, старшокласники не володіють інформацією про власні здібності, уміння, індивідуальні якості, не знають, які якості є важливими для тієї чи іншої професії, та у зв'язку з цим не вміють їх співставляти з вимогами професії.

Низький рівень також виявився у більшості респондентів (73,3%) за блоком «знання про майбутню професію». Це є зрозумілим: за відсутності сформованого життєвого плану і професійного наміру цінність професії нівелюється, тому й потреба у знаннях про майбутню професію також нівелюється. Низькі показники за цим блоком свідчать про те, що старшокласники мало обізнані про зміст майбутньої професії.

Сформованість таких параметрів професійної готовності як: автономія, інформованість, прийняття рішень, планування, емоційне ставлення до ситуації вибору професії ми дослідили за допомогою методики «Професійна готовність» А. П. Чернявської.

У зв'язку з тим, що за авторською методикою не визначено рівні прояву того чи іншого компонента ми здійснили власний розподіл на рівні прояву: високий, середній, низький шляхом поділу за квантилями. Методика розподілу полягає в тому, що показники, які є нижчими за 25% від максимального показника, відносяться до низького рівня прояву. Ті показники, що перевищують 75% від максимуму – відносяться до високого рівня. Решта – до середнього рівня.

На рисунку 3 представлено показники сформованості автономії у старшокласників.

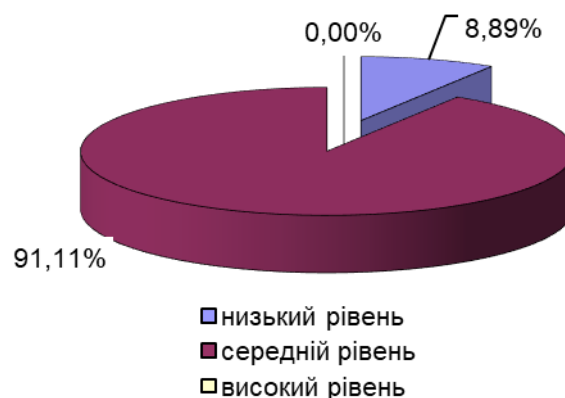

Рис. 3. Показники сформованості «автономії» у старшокласників (у %)

Таким чином, за шкалою «автономія» більшість старшокласників продемонстрували середній рівень сформованості (91,1%), що свідчить про певну самостійність у прояві ініціативи в реалізації своїх можливостей, уміння виокремити свої цілі від цілей батьків, прийняття певної відповідальності за власні дії, наявність власного досвіду у вирішенні проблем, наявність певних професійних переваг тощо. Але маємо зауважити, що це відбувається лише час від часу, проявляється нестійкість у прояві самостійності і автономності, певна пасивність відносно власного професійного майбутнього; таким чином, старшокласники легко піддаються зовнішнім впливам.

Старшокласників з високим рівнем сформованості не виявлено, що є цілком виправданим для даного віку, оскільки формування автономності починається саме у ранній юності.

Проаналізуємо результати за шкалою «інформованість», які представлено на рисунку 4.

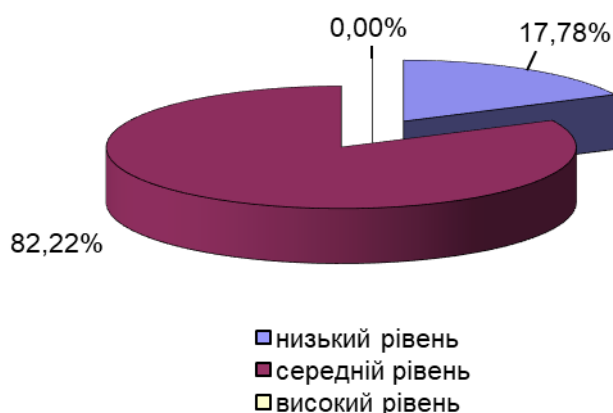

Рис. 4. Показники сформованості «інформованості» у старшокласників (у %)

Як бачимо з рисунку 4, у більшості старшокласників (82,2%) рівень сформованості за блоком «інформованість» відповідає середньому рівню. Це свідчить про те, що старшокласники володіють інформацією про професії в доволі узагальненому розумінні. Тобто, це знання окремих сторін професійного світу. Цілісного уявлення про джерела отримання професії, її структуру, вимоги, які пред'являє професія до людини, про можливості професійного зростання, – ще не сформовано. А з огляду на те, що майже кожний шостий з опитаних взагалі не володіє професійною інформацією, і частка тих, хто на високому рівні обізнаний з даним предметом – відсутня, можемо припустити, що в цілому рівень сформованості за блоком «інформованість» у старшокласників потребує коригування в напрямі посилення профінформаційної роботи педагогічного колективу з учнями.

Наступний компонент, володіння яким є доволі значущим з точки зору готовності до професійного самовизначення та вибору професії, є вміння приймати рішення.

Результати за шкалою «прийняття рішень» представлені на рисунку 5.

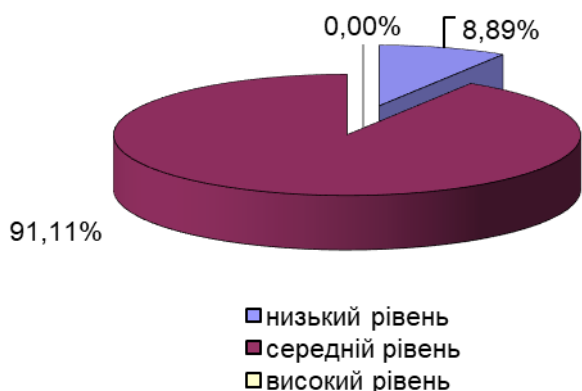

Рис. 5. Показники сформованості «прийняття рішень» у старшокласників (у %)

Як бачимо з рисунку 5, за шкалою «прийняття рішень» найбільша частка старшокласників (91,1%) мають середній рівень сформованості. Не виявлено жодного респондента з високим рівнем. Низький рівень сформованості уміння приймати рішення мають лише 8,9% старшокласників. Показники середнього рівня свідчать про неповну сформованість уміння, або точніше про певну ситуативність застосування даного уміння. Уміння приймати рішення в ситуаціях, пов'язаних з професійним самовизначенням та вибором професії, передбачає володіння відповідними якостями – такими, як: допитливість, рішучість, відповідальність, самостійність, передбачуваність. А як можемо бачити за отриманими результатами, означені якості у старшокласників є доволі несформованими. Якщо допитливість та самостійність і проявляються, то швидше за все, це не пов'язано з професійним майбутнім. Рівень умінь з прийняття рішень нерозривно пов'язаний з рівнем зрілості особистості. Таким чином, маємо констатувати, що означена група респондентів проявляє ознаки недостатньої зрілості особистості.

Показником готовності до професійного самовизначення та вибору професії є уміння планувати.

Результати діагностики старшокласників за шкалою «планування» представлені на рисунку 6.

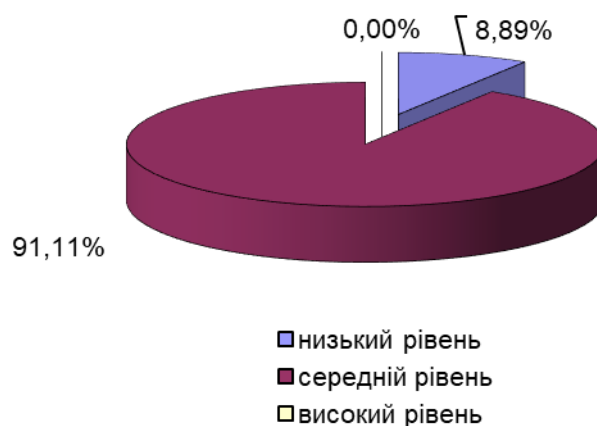

Рис. 6. Показники сформованості «планування» у старшокласників (у%)

Як видно з рисунку 6, рівень сформованості у старшокласників за блоком «планування» відповідає середньому (91,1%). До речі, показники за рівнями розподілилися так само, як і за попередньою шкалою «прийняття рішень». Середній рівень свідчить про те, що уміння планувати своє професійне життя у старшокласників проявляється здебільшого ситуативно, і потребує певної підготовленості. Воно передбачає уміння збирати і аналізувати інформацію, моделювати і візуалізувати кінцевий результат, виробляти стратегію, планувати дії, оцінювати і розробляти новий план дій. Таким чином, досліджувані старшокласники певною мірою можуть поставити адекватну мету й виокремити компоненти для її досягнення, але розробка конкретних кроків найчастіше може викликати утруднення.

Емоційний компонент відіграє важливу роль у професійному самовизначенні, оскільки формує загальний настрій, налаштовує, активізує людину задля отримання задоволення та позитивних емоцій від виконання запланованого.

Показники сформованості емоційного ставлення старшокласників до ситуації вибору професії представлено на рисунку 7.

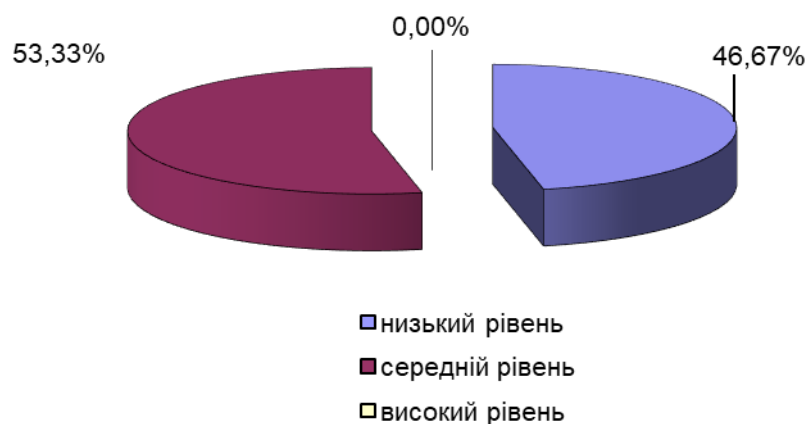

Рис. 7. Показники сформованості «емоційного ставлення до ситуації вибору професії» у старшокласників (у %)

Як видно з рисунку 7, за блоком «емоційне ставлення до ситуації вибору професії» показники розподілилися майже порівну між середнім рівнем (53,3%) та низьким рівнем (46,7%). Тобто, дещо більше ніж половина старшокласників є певною мірою емоційно включеними у процес професійного самовизначення; трохи меншою є частка тих, хто емоційно не залучені до процесу власного професійного самовизначення та вибору професії, через те, що професія і майбутня кар'єра ще не усвідомлюються ними як цінність і важлива мета у житті. Така ситуація підтверджується отриманими показниками за попередніми шкалами та методиками. Емоційне ставлення, або емоційна включеність здійснює значний вплив на прийняття рішення. Даний компонент стосується не лише особистісного ставлення до різноманітних варіантів вибору професії, але й ставлення до планування, до того, що є необхідним у прийнятті рішення і несенні відповідальності за нього, виявлення супутньої активності, вміння йти на компроміс. Таким чином, старшокласники в цілому досить пасивно емоційно включаються у питання, пов'язані із професійним самовизначенням.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз результатів основних компонентів професійної готовності показав, що старшокласники, хоч і проявляють в основному середній рівень сформованості автономії, інформованості, уміння приймати рішення, планувати, а також емоційного ставлення до ситуації вибору професії, в той же час не мають сформованого життєвого плану і професійного наміру, не володіють глибокими знаннями про професії, не вміють здійснювати самодіагностику, не володіють знаннями про професійно-важливі якості. Все це означає, що в цілому вони є не готовими до професійного самовизначення.

Таким чином, в подальшій роботі щодо підвищення рівня готовності старшокласників до професійного самовизначення та вибору професії необхідно звернути увагу на розвиток особистості старшокласника, зокрема заохочувати його до різноманітних видів трудової діяльності, більше приділяти уваги щодо його майбутнього; підвищувати його обізнаність про професії: знайомити з професіографічним матеріалом, особливостями професійного зростання в межах конкретних професій, проводити професіографічні екскурсії; підвищувати рівень самопізнан-

ня щодо майбутньої професії шляхом застосування психодіагностичних особистісних методик, вивчення професійно-важливих якостей тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барчі Б. Вивчення мотивів вибору професії у психологічних дослідженнях. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*, 12, 2011. 60-72.
2. Демченко В. В. Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх учителів фізичної культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кропивницький, 2018. 255 с.
3. Луценко О. Л. Тести для вибору професії. Київ : Майстер-клас, 2011. 144 с.
4. Максименко С. Д. Прогнозування розвитку особистості як наукова проблем. *Науковий вісник Миколаївського держ. пед. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського*. Серія «Психологічні науки». Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2010, Т. 2., вип. 5. С. 3-19.
5. Морін О. Л. Визначення і структура поняття готовності учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах профільного навчання. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Вип. 15, книга 1, 2011. 349 с.
6. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія / Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко ; І. І. Ткачук, за ред. О. Л. Моріна. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 220 с.

REFERENCES:

1. Barchi, B. (2011). Vyvchennia motyviv vyboru profesii u psykholohichnykh doslidzhenniakh [The study of motives for vocational choice in psychological research]. *Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohienka, Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykholohii – Ivan Ohienko Kyiv National University, H. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Problems of modern psychology*, 12, 60-72 [in Ukrainian].
2. Demchenko, V. V. (2018). Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia maibutnykh uchyteliv fizychnoi kultury [Occupational self-improvement readiness formation for future physical culture teachers] : *Candidate's thesis*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
3. Lutsenko, O. L. (2011). Testy dlia vyboru profesii [Vocational choice tests]. Kyiv : Maister-klas [in Ukrainian].
4. Maksymenko, S. D. (2010). Prohnozuvannia rozvytku osobystosti yak naukova problema [Prediction of personality development as a scientific problem]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzh. ped. un-tu im. V. O. Sukhomlynskoho. Seriiia «Psykhologichni nauky» – Scientific Bulletin of Mykolaiv State Pedagogical University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series «Psychological Sciences»*. Vol. 2., Issue 5, 3-19. [in Ukrainian].
5. Morin, O. L. (2011). Vyznachennia i struktura poniattia hotovnosti uchniv starshykh klasiv do profesiinoho samovyznachennia v umovakh profilnoho navchannia [Definition and structure of the concept of readiness of high school students for professional self-determination in the conditions of specialized training]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and Methodological Problems of Education of Children and Student Youth* : zb. nauk. prats, Vol. 15, 349 [in Ukrainian].
6. Profesiinesamovyznachennia uchnivskoi molodi v umovakh osvitnoho okruhu [Professional self-determination of student youth in the conditions of the educational district] : monohrafiia / L. A. Hutsan, O. L. Morin, Z. V. Okhrimenko, O. M. Parkhomenko, L. I. Hrytsenok ; I. I. Tkachuk, za red. O. L. Morina. (2016). Kharkiv : «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].